

Антон БАЧЕНКО,

orcid.org/0009-0005-1777-1703

аспірант кафедри всесвітньої історії та археології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

(Київ, Україна) bachenko@i.ua

ПОДІЇ ГОЛОДОМОРУ 1932–33 РР. В УКРАЇНІ У КРИВОМУ ДЗЕРКАЛІ ПРОТОКОЛІВ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(Б)У

У статті досліджено політику хлібозаготівель в Україні у 1931–1933 роках – штучного образу, який формувався на сторінках протоколів засідань Політбюро ЦК КП(б)У. Автор аналізує протоколи засідань Політбюро, які відображають внутрішні дискусії та ухвалення рішень, спрямованих на забезпечення максимальної мобілізації зерна для потреб держави. Виявлено, що надмірні плани хлібозаготівель, встановлені керівництвом, не враховували реальних можливостей сільського господарства, що призвело до поглиблення кризи у сільській місцевості та спричинило масовий голод.

Автор детально розглядає процес ухвалення рішень на найвищому партійному рівні, який був спрямований на досягнення непомірних планів збору зерна, незважаючи на реальні умови та можливості селянства. Політбюро ЦК КП(б)У, намагаючись забезпечити планові показники, ігнорувало сигнали про голод та зuboжіння населення, що надходили з сільських районів. Прийняття жорстких заходів щодо виконання планів, включаючи конфіскацію зерна, репресії проти «куркулів» та інших «ворогів народу», стало причиною поглиблення кризи.

Стаття також висвітлює боротьбу комуністичної партії проти куркулів, яка стала однією з головних складових репресивної політики радянської влади. Ця боротьба включала масові арешти, депортації та розкуркулення, що значно підривало основу сільського господарства і сприяло поширенню голоду.

Окреслені основні статистичні показники, що стосуються голодомору, сільського господарства та демографічних змін. Автор використовує архівні дані, які демонструють масштаби катастрофи: зменшення населення, падіння виробництва сільськогосподарської продукції та інші соціально-економічні наслідки політики хлібозаготівель. Ці дані підтверджують, що незважаючи на попередження та відомості про реальний стан справ, радянське керівництво продовжувало політику, що призвела до масової загибелі людей.

Висновки статті підкреслюють, що політика хлібозаготівель у зазначений період була визначальним чинником, що призвів до трагедії Голодомору. Автор наголошує, що ця політика є важливим аспектом для розуміння репресивної економічної стратегії радянської влади. Вивчення протоколів засідань Політбюро дозволяє глибше зрозуміти механізми прийняття рішень, які мали катастрофічні наслідки для українського селянства.

Стаття також звертає увагу на необхідність подальших досліджень, щоб повніше висвітлити вплив репресивної політики на соціально-економічний розвиток України в радянський період.

Ключові слова: голодомор, куркулі, хлібозаготівлі, колективізація, селяни.

Anton BACHENKO,

orcid.org/0009-0005-1777-1703

PhD student at the Department of World History and Archeology

Ukrainian State Dragomanov University

(Kyiv, Ukraine) bachenko@i.ua

UNDER THE HOLODOMOR OF 1932–33 IN UKRAINE AT THE FALSE MIRROR OF THE PROTOCOLS OF THE POLITBURO OF THE KP(B)U

The article examines the policy of grain procurement in Ukraine in 1931–1933 – an artificial image that was formed on the pages of the minutes of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U. The author analyzes the minutes of Politburo meetings, which reflect internal discussions and decision-making aimed at ensuring the maximum mobilization of grain for the needs of the state. It was found that the excessive grain procurement plans established by the leadership did not take into account the real possibilities of agriculture, which led to the deepening of the crisis in the countryside and caused mass hunger.

The author examines in detail the decision-making process at the highest party level, which was aimed at achieving excessive grain collection plans, despite the real conditions and capabilities of the peasantry. The Politburo of the Central Committee of the CP(b)U, trying to ensure the planned indicators, ignored the signals about hunger and impoverishment of the population coming from rural areas. The adoption of tough measures to implement the plans, including the confiscation of grain, repression against the «Kurkuls» and other «enemies of the people», became the reason for the deepening of the crisis.

The article also highlights the struggle of the Communist Party against the kurkuls, which became one of the main components of the repressive policy of the Soviet government. This struggle included mass arrests, deportations, and dispossession, which greatly undermined the basis of agriculture and contributed to the spread of famine.

The main statistical indicators related to famine, agriculture and demographic changes are outlined. The author uses archival data that demonstrate the scale of the disaster: population decline, decline in agricultural production, and other socio-economic consequences of the grain procurement policy. These data confirm that despite warnings and information about the real state of affairs, the Soviet leadership continued the policy that led to the mass death of people.

The conclusions of the article emphasize that the policy of grain procurement in the specified period was a determining factor that led to the tragedy of the Holodomor. The author emphasizes that this policy is an important aspect for understanding the repressive economic strategy of the Soviet government. Studying the minutes of Politburo meetings allows for a deeper understanding of decision-making mechanisms that had catastrophic consequences for the Ukrainian peasantry.

The article also draws attention to the need for further research to more fully illuminate the impact of repressive policies on the socio-economic development of Ukraine during the Soviet period.

Key words: *famine, kurkuls, grain production, collectivization, villagers.*

Постановка проблеми. Події Голодомору 1932–33 років в Україні залишаються однією з найтрагічніших і найсуперечливіших сторінок в історії країни. Незважаючи на численні дослідження, питання про те, як саме ці події відображені у протоколах Політбюро ЦК КП(б)У, залишається мало вивченим і потребує глибокого аналізу. Протоколи Політбюро, будучи офіційними документами радянської епохи, часто містять спотворені або перекручені відомості, що відображають виключно точку зору партійного керівництва.

Основна проблема, яку ми розглядаємо в цій статті, полягає в тому, як саме ці офіційні документи вплинули на сприйняття та інтерпретацію подій Голодомору, а також яким чином політична еліта Радянського Союзу використовувала ці протоколи для формування громадської думки та історичної пам'яті.

Документи Політбюро часто мають на меті виправдати дії керівництва, зменшити або замовчати масштаби трагедії, та перенести відповідальність на зовнішні або внутрішні «ворожі елементи». Таким чином, виникає необхідність критичного аналізу цих протоколів, порівняння їх з іншими джерелами інформації, включаючи свідчення очевидців, архівні матеріали та міжнародні звіти.

Аналіз досліджень. Організація Голодомору 1932–1933 років була об'єктом досліджень численних істориків, соціологів, психологів, юристів та науковців інших спеціальностей. Одним із перших, хто розглянув цю проблему в сучасній українській історіографії, став С. Кульчицький у своїй монографії «Ціна великого перелому» (Кульчицький, 1991:432). Подальший розвиток цієї теми прослідковується в роботах В. Марочка (Марочко, 2007:64), О. Веселової (Веселова, 2012:188-194). В праці В. Васильєва та Л. Віола «Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 березень 1930 рр.)» детально аналізу-

ється процес примусової колективізації в Україні та реакцію селянства на цю політику. У статті використані архівні матеріали, які висвітлюють масштаби опору та жорстокість репресій (Васильєв, 1997:536). В доробку В. Верстюк, В. Тилищака та І. Юхновського «Голодомор. Геноцид українського народу, 1932–1933» акцентується увага на тому що Голодомор був не лише трагічним епізодом в історії України, а й цілеспрямованою політикою геноциду, спрямованою на знищення української нації як окремої етнічної групи (Верстюк, 2008:25). В дослідженні М. Івницького на тему: «Репресивна політика радянської влади в сільській місцевості (1928–1933 рр.)» продемонстровано що репресивна політика радянської влади у 1928–1933 роках мала руйнівні наслідки для українського села, призвівши до глибокої кризи у сільському господарстві та масових людських втрат (Івницький, 2000:350).

Мета статті полягає у висвітленні події голодомору 1932–33 рр. в призмі протоколів засідань Політбюро ЦК КП(б)У.

Виклад основного матеріалу. Центральний Комітет Комуністичної партії більшовиків України (ЦК КП(б)У) був ключовим органом управління Комуністичної партії України в період радянської влади. Заснований у 1918 році, ЦК КП(б)У став головним інструментом впровадження політики Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС) на території України. Його діяльність охоплювала різні аспекти політичного, економічного, соціального та культурного життя республіки.

Однією з основних функцій ЦК КП(б)У було забезпечення виконання рішень КПРС та впровадження їх в українську реальність. ЦК КП(б)У здійснював контроль над усіма аспектами державного управління, зокрема через призначення керівників республіканських і місцевих органів влади. Він також координував діяльність радянських і партійних органів, спрямовуючи їх

на виконання завдань, поставлених центральним керівництвом КПРС (Лозицький, 2005:8).

ЦК КП(б)У активно боровся з будь-якими проявами націоналізму та сепаратизму. Зокрема, в 1920-х роках він вів боротьбу проти українського націонал-комунізму, вбачаючи в ньому загрозу єдності радянської держави. Під час Голодомору 1932–1933 років ЦК КП(б)У був залучений до проведення хлібозаготівельних кампаній, що мали катастрофічні наслідки для українського села (Кульчицький, 1996:136). Важливим аспектом діяльності ЦК КП(б)У було управління економікою республіки. Він здійснював централізоване планування та контроль за виконанням господарських планів, впроваджуючи індустріалізацію та колективізацію.

ЦК КП(б)У проводив активну роботу у сфері культури та освіти. Важливим завданням було формування «нової радянської людини» (Геллер, 1994:32), що відповідала б ідеалам комуністичної моралі та культури. Партія контролювала видавничу справу, театр, кіно, літературу та мистецтво, спрямовуючи їх на пропаганду радянських цінностей.

Діяльність ЦК КП(б)У не була вільною від репресій та політичного терору. У 1930-х роках ЦК приймало участь у масових репресіях, спрямованих проти так званих «ворогів народу» (Бабич, Патока, 2007:67). Ці репресії зачепили багатьох українських інтелектуалів, партійних діячів та звичайних громадян.

Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України (ЦК КП(б)У) відіграв ключову роль у роки Голодомору 1932–1933 років, виконуючи політику, продиктовану Кремлем. Голодомор, який забрав мільйони життів українців, став результатом цілеспрямованих дій радянської влади, спрямованих на примусове вилучення зерна та інших продуктів харчування у селян.

Основні дії ЦК КП(б)У в цей період були спрямовані на реалізацію директив Москви щодо хлібозаготівель. Виконуючи планові завдання, ЦК КП(б)У організовував репресивні заходи проти селян, які не могли виконати нереальні вимоги по здачі зерна. Впроваджувались каральні акції, конфіскація продовольства, а також введення «чорних дошок» (Лео Курег, 1982:45) – списків колгоспів, сіл і районів, які оголошувалися саботажниками і зазнавали найсуворіших репресій, включаючи блокаду, арешти, розстріли і депортації.

ЦК КП(б)У також активно сприяв поширенню пропаганди, яка звинувачувала українське селянство у саботажі та антирадянській діяльності.

Пропагандистська машина працювала на повну потужність, щоб виправдати жорсткі заходи та підвищити дисципліну серед партійних кадрів та населення. Ставши виконавцем політики геноциду, ЦК КП(б)У не тільки координував каральні заходи, але й заохочував доносництво та активну участь місцевих партійних і радянських органів у репресіях.

Значні події та заходи, здійснені ЦК КП(б)У в роки Голодомору, включають:

1. Серпень 1932 року – Постанова про введення натуральних штрафів за невиконання планів хлібозаготівель, що дозволяло вилучати у селян не тільки зерно, але й інші продукти харчування, худобу та майно.

2. Листопад 1932 року – Введення системи «чорних дошок», що призводило до повної ізоляції і блокади населених пунктів, які не виконували плани хлібозаготівель. Ці села відрізали від постачання, що фактично прирікало їх населення на голодну смерть.

3. Грудень 1932 року – Постанова про пасові перевірки і конфіскацію колгоспного майна та зерна. Це була відповідь на зростаючий опір серед селян, які намагалися приховати залишки їжі для виживання.

4. Січень 1933 року – Телеграма Йосипа Сталіна до ЦК КП(б)У, яка вимагала посилити репресії та припинити будь-які спроби українців залишити територію республіки у пошуках їжі.

5. Весна 1933 року – Масові обшуки та конфіскація залишків продовольства у селян. Репресивні заходи набували особливої жорстокості, оскільки центральне керівництво вимагало виконання нереальних планів хлібозаготівель за будь-яку ціну.

Таким чином, діяльність ЦК КП(б)У в роки Голодомору характеризується жорстоким виконанням політики радянського керівництва, що призвело до катастрофічних наслідків для українського народу. Політика ЦК КП(б)У, була спрямована на колективізацію та примусове вилучення зерна, стала однією з головних причин голоду, який забрав життя мільйонів українців.

Для глибшого розуміння особливостей діяльності даного радянського органу влади в статті розглядаються найбільш інформативні фрагменти протоколів засідань, які деталізують увесь горизонт плану даної організації.

На прикладі інформаційного фрагменту присвяченого подіям голодомору, які відбулися в Хмельницькій області можемо прослідкувати ставлення партійного керівництва компартії України до роботи регіональної влади в питанні замож-

ного селянства. Так, в Старокостянтинівському районі відзначалася незадовільна робота керівництва хлібозаготівлями, яке недостатньо мобілізувало маси та створило неналежний рівень тиску на «куркуля». В якості конкретних кроків з боку комуністичної влади голові райвиконкому було оголошено догану за опортуністське ставлення до хлібозаготівель та за надсилання сільрадам розпоряджень про встановлення «твердих завдань куркульським господарствам» на основі відсоткового вилучення з валового збору, що призвело до залишення у куркулів значних запасів хліба (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Справа 235:6). Як бачимо з даного протоколу причиною адміністративного покарання районного керівництва були недостатньо жорсткі заходи по відношенню до так званих «куркулів», низькі об'єми вилучення запасів хліба, які перебували у розпорядженні селян, прослідковуються звинувачення у лояльності до заможного селянства.

В додатку до Протоколу №61 п. 10 від 8.10.32 р., який був присвячений роботі промислової кооперації зазначалося, що кустарно-промислова кооперація за останні роки зазнала чималого зростання, випустивши продукції в 1928–1929 рр. на 303 млн. крб., а вже в 1931 р. на 810 млн. крб. Проте, в той самий час, було констатовано, що рівень розвитку кустарної промисловості в «жодній мірі не задовільняє потреб широких мас трудящих», а завдання із постачання напівфабрикатів і окремих деталей виконуються в недостатній кількості. Однією із основних причин подібних показників називалася незадовільна організація роботи в кустарних підприємствах. З огляду на даний фрагмент протоколу можна дійти висновків, що плани комуністичної партії по виробництву продукції значно розбігалися із реаліями тогочасного українського виробничого сектора, який в значній мірі залишався на рівні кустарного виробництва, яке мало обмежені ресурси, слабкий управлінський апарат, застарілі засоби виробництва та не могло відповідати фантазмагоричним вимогам партійної верхівки. Незважаючи на зростання обсягів виробництва в майже 3 рази комуністична партія все рівно вважала це недостатнім темпом (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Справа 235:10).

Ситуація із невиконанням планів поставлених партією прослідковувалася не лише у секторі хлібозаготівель. В 1932 році фіксувалася незадовільне виконання плану заготівлі насіння трав та городи. Боротися з цим явищем партійні керівники намагалися встановленням чітких термінів виконання та призначенням відповідальних осіб. Водночас одним із пріоритетних методів

боротьби визначали заборону «на місцях» створювати резервні та страхові фонди до повного плану виконання заготівлі (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 235:22). Отже, захмарні норми збору ресурсів мали місце у всьому сільському господарстві України. Рішення про заборону створення запасів, безперечно, було одним із чинників голоду в сільській місцевості, залишаючи селянство в повній ізоляції, в специфічному статусі боржника перед державою в поєднанні із відсутністю запасних ресурсів.

У рибозаготівельній галузі України справи були ненабагато краще. В 1932 незважаючи на наявність робочої сили в рибній промисловості, наявність знарядь лову – приріст рибної продукції за 1932 рік в порівнянні з 1931 роком був недостатнім, зменшившись на 188,7 тис. центнерів риби. Провина була покладена на рибогосподарські організації Рибтресту та колгоспно-ловецьку систему, які на думку керівництва партії не зуміли «по більшовицькому перебудувати свою роботу» та «очиститися від ворожо-куркульських елементів» (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 235:30). Як бачимо, керівництво вбачало саботаж, як одну із основних причин невиконання показників, шукаючи тих самих куркулів та звинувачуючи очільників рибозаготівельних компаній в недостатній роботі по їх виявленню, водночас не надаючи жодних критеріїв по ідентифікації даної категорії осіб. З огляду на відсутність чітких ознак, куркулем могли назвати будь-якого працівника, спираючись лише на припущення керівника.

Для прикладу, в Володарському районі в 1932 році місячне завдання станом на 20 січня виконано лише на 5,6%, або з запланованих 35742 центнерів було зібрано лише 1951 центнер. Серед колгоспів виконано – 87% плану, одноосібними господарствами – 51%, «куркульсько-заможна верхівка села» – 53% (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 235:64). З огляду на дані показники, статистика свідчить про ефективну роботу колективних господарств та в черговий раз була не на боці індивідуальних сільських господарств. Дана статистика використовувалася очільниками Політбюро в їх роботі по дискредитації індивідуальної форми господарювання, не зважаючи на те що і колгоспи не виконали завищенні державні норми.

Не втішна ситуація мала місце і в суміжних галузях, які напряму впливали на сільське господарство України. Незадовільною роботою відзначився Головдорупр в векторі підготовки до будівництва доріг в 1932 році. Станом на 25 березня було завезено на будівельні об'єкти лише 11% необхід-

ного каміння для будівництва автомобільних трас. Як свідчать Протоколи засідань Політбюро техніка була в незадовільному стані, з 195 одиниць автотранспорту лише 81 були в робочому стані, з гусеничних тракторів діяло лише 14 одиниць, з 33 каменедрилок в робочому стані було лише 7 (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:69).

В галузі збору бавовни прослідковувалася подібна до інших галузей сільського господарства України ситуація. В останньому кварталі 1932 року було зібрано лише 16% від плану. До основних причин зриву плану було віднесено – урівняльне розподілення в колгоспах хлібу та товарів, які були призначені для стимулювання бавовнозбирачів (Протоколи, Фонд 1, Опис 6 Спр. 237:168). З огляду на позицію Політбюро саме керівники колгоспів були причиною незадовільного збору агропродукції, адже використали не за призначенням ресурс призначений для мотивування працівників, проте реальну картину складно перевірити і подібні звинувачення не підтверджуються фактажем.

В протоколах засідань фіксується лише поодинокі посилення на факти і форми «розмивання коштів». В листопаді 1932 р. Політбюро фіксувало факти викривлення директив партії в питаннях розподілення доходів колгоспів. Зауважуючи, що на практиці розподілення натуральних доходів розмивається шляхом створення різних фондів та переливання до них доходів колгоспів, серед яких фонди службового апарату МТС, фонду непрацевдатних. Фонди переймали на себе значну частку ресурсів колгоспів залишаючи мізер для розподілення за трудові колгоспникам, що в свою чергу знижувало рівень мотивації в рядових працівників колгоспу (Протоколи, Фонд 1, Опис 6: 172). Зважаючи на дані рядки, складається враження щодо зловживання службовою посадою керівництвом колгоспів, які на думку Політбюро організували фіктивні структури і спрямовували значну частку фінансів в дані утворення. Безперечно, якщо подібні маніпуляції мали місце в реальності то подібні діяння мали підпадати під санкції передбачені статтями кримінального кодексу.

Водночас Політбюро ЦК фіксувало незадовільний стан у векторі товарообороту, який стрімко падав. Так, в першу декаду листопада – 222,7 млн. рублів, в третю декаду листопада лише 135 млн. рублів. Причину вбачали в тому що Директива ЦК про припинення завоза товарів в райони та села де недостатньо виконувалися плани хлібозаготівлі була прийнята обласними організаціями, як повне припинення продажу

товарів по всім територіям області і району (Протоколи Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:141).

Станом на 4 квартал 1932 року не були виконані плани по заготівлі м'яса. Серед колгоспних господарств було виконано лише 35,2%, серед одноосібних господарств – 16,4%. Найбільше відставали Чернігівська, Київська, Вінницька області (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:86).

Фіксувався поганий стан техніки колгоспів. Станом на кінець 1932 р. трактори які відносилися до Трактороцентру з 22815 тракторів не працювало 4500, з тракторів Зернотресту з 3335 тракторів не працювало 913. З огляду на це було вирішено провести ремонт техніки протягом зими 1932–33 рр. та визначено кінцеві дати закінчення ремонту – до 10–25 березня 1933 р. (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:120).

Станом на кінець 4 кварталу 1932 року виконання експортного плану вважалося також незадовільним – 43,9% від плану (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:14).

Переробка та заготівля пеньки та льону також була нижче норм компартії. Станом на 20 грудня 1932 р. план заготівлі пеньки було виконано лише на 13,3%, заготівля льону на 24% (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:207).

15 листопада 1932 р. радянська влада ухвалює рішення «Про паспортну систему та розвантаження міст від зайвих елементів» завданням якого було так зване «розвантаження міста від людей не пов'язаних з виробництвом і установами а також кримінальних, антигромадських й куркульських елементів» (Зміни паспортної системи, № 6: 104–105). З набуттям сили даним рішенням селяни втрачали можливість лишити місце свого постійного проживання, що в поєднанні із заборонами на формування страхових фондів ресурсів та з вивозом із села ресурсів створювала для селян критичну ситуацію.

Протягом 1 кварталу 1932 року скоротилися хлібні фонди України, з 272.699 до 250.199 тон. На думку партійного керівництва причиною стрімкого падіння вважали «мертві душі» та фіктивні утриманців, з якими слід було боротися шляхом встановлення сильнішої відповідальності керівників кооперативних та регулюючих організацій за перевитрати ресурсів. В додаток до цього у зв'язку із зменшенням фонду на 22500 тон, було вирішено зменшити загально-квартальний фонд хлібопостачання змінивши норми видачі хліба: для Списку 1 – з 400 грам до 300 грам, Список 2–800 грам до 700, Список 3 – з 600 до 500 грам (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:18). Таким чином, у відповідь на скорочення запасів хлібу,

були скорочені і норми забезпечення хлібом на 12–25%, відповідно до категорії.

Водночас, згідно Протоколу засідання комісії з питань практичних заходів з обслуговування трудящих на першотравневі святкування було затверджено обов'язати Наркомпостач виділити 50 тон копченостей, з яких Донбасу – 25 тон, Харкову – 15 тон, Дніпропетровську – 10 тон для обслуговування першотравневих свят (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:29). По кондитерським виробам було підготовлено 75 тон борошна для Харкова та 35 тон для Дніпропетровська на виробництво різних видів кондитерських виробів. Також для Харкова було вирішено відпустити 100 000 ведер фруктових мінеральних вод. Для Харкова було підготовлено 300 тон овочів та 400 тон для Донбасу (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:30). На тлі зриву заготівель хлібу, скорочень фондів утримання селян продуктами харчування в великих містах України знаходилися кошти і ресурси для організації державних свят.

Проте, мали місце і позитивні кроки в векторі боротьби із наростаючим браком харчових ресурсів в сільській місцевості. Рішенням від 24 травня 1932 року було затверджено організацію постачання харчів сільським вчителям, які «через специфіку своєї праці не мали часу займатися власним господарством та забезпечити себе харчами». Планувалося, що саме колгоспи мали взяти на себе організацію громадського харчування вчителів свого села. Було вирішено, що Укрколгоспцентр надішле телеграфну директиву усім організаціям на місцях. Наркомпостачанню було наказано виділити 15 вагонів риби та 30 тис. банок рибних консервів вчителям України. Було виділено 62 тис пудів хліба: вчителям Харківської області – 13 тис. пудів, Київської – 16 тис. пудів, Дніпропетровської – 9 тис. пудів, Одеської – 9 тис. пудів, Вінницької – 13 тис. пудів (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:95-96). Окрім того, було надано допомогу районам які перебували у найтяжчому стані: Дніпропетровській області – 11400 банок консервів, Одеській області – 11400 банок, Київській області – 29 400 банок, Вінницькій області – 18 200 банок, Харківській – 18299 банок (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:96-97). Для дитячого харчування було вирішено виділити з державних запасів додатково: в Дніпропетровській області 9,1 тон. крупи та 9.1 тону кондитерських виробів, в Одеській області еквівалентно до показників Дніпропетровської, Вінницької області 7,5 тон круп та 7,5 тон кондитерських

виробів, в Харківській області еквівалентно до Вінницької області (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:97).

В протоколі №75 засідання Політбюро ЦК КП(б)У від 19 червня 1932 року в пункті 4 було визнано за потрібне донести до регіональних осередків влади спеціальні вказівки від ЦК про методи реалізації позики на селі, зокрема в районах, що перебувають в важкому стані. Пунктом 5 вважалось за потрібне організувати в Україні республіканські комунальні банки. Було передбачено створення умов для організації та нормального функціонування філіалів банків та налагодженню роботи із надання довгострокових кредитів на місцях. (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:104). Таким чином, партійні діячі в своїй візуалізації майбутнього виходу із кризи в аграрному секторі бачили одним із інструментів – кредитування селян, шляхом створення мережі банківських установ по всій території України. Пунктом 11 було передбачено відпустити для організації громадського харчування колгоспників в районах, що найбільш потребували допомоги продовольчу позику розміром – 110 тис. пудів в Київській області, 100 тис. пудів з Вінницької області, 80 тис. пудів в Вінницькій області, 90 тис. тон в Одеській області, 90 тис. тон та 30 тис. тон. в Дніпропетровській області (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:106).

Робилися кроки із оптимізації збору врожаю шляхом перенаправлення техніки в критичні райони. Так, в 1932 році відповідно до рішення Політбюро було перекинуто 300 тракторів з МТС в «райони що відстають» – в Одеській області – 50 одиниць техніки, в Дніпропетровській області – 60 одиниць техніки, в Харківській області – 40 одиниць техніки, в Київській області – 80 одиниць техніки, в Вінницькій області – 70 одиниць техніки (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:106).

Плани заготівель корегувалися, згідно затвердженого 27 червня 1932 року рішення Політбюро ЦК КП(б)У було вирішено зменшити обов'язання по здачі плодоовочів на 50%. Деякі колгоспи та радгоспи взагалі звільнялися від заготівлі та отримували можливість перенаправити наявні заготовані ресурси під реалізацію через власні магазини для населення, або на продаж фабрикам, їдальням на власний розсуд (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 236:147).

Відповідно до Протоколу №82, який містив міри по боротьбі із спекуляцією хліба, було вирішено, що колгоспна торгівля дозволялася тільки починаючи з 15 січня 1933 року, після повного виконання хлібозаготівлі. Це означало, що до цієї дати

заборонявся продаж хлібу на базарах, в сільських магазинах. На думку авторів даного розпорядження подібні заходи мали «полегшити боротьбу з розтратою колгоспного хліба одноособовими господарствами». Окрім того автори рішення вважали, що дозвіл на торгівлю на базарі «було б потаканням куркулю та спекулянту і зривом роботи по заготівлі» (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 237:14). В якості боротьби з торгівлею на базарах було передбачено проти торгівців застосувати санкції передбачені адмін. кодексом. Паралельно мали бути покарані голови колгоспів, на території базарів яких відбувалася торгівля.

Керівництво компартії України визнавало, що посівна компанія 1932 року відбувалася незадовільно, особливо відзначали Київську, Вінницьку та Харківську області, в яких було засіяно лише 988 тис. гектарів у порівнянні із плановими 5053 тис. гектарів. Одним із заходів по стимулюванню робітників було прийнято підняття розцінки в трудовнях на польові роботи (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 237:78). З даного приводу було вирішено визнати розцінки такими що не відповідають дійсній участі колгоспників у виробництві та недостатньо стимулюють підвищення продуктивності праці. Було збільшено розцінки в трудовнях трактористів на польових роботах на 75%, а орачів, сівальщиків, стернових, погоничів на 50% в порівнянні із попередніми розцінками (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 237:79).

На окремому рахунку перебували керівні кадри районів. Так, відповідно до рішення Політбюро ЦК КП(б)У від 1 листопада 1932 року перебувало на централізованому спеціальному постачанні 23900 осіб (серед них 10400 основних та 13 500 членів їх сімей). Було вирішено виділити на 4 квартали 1932 року 700 тис. рублів на закупівлю дефіцитних промтоварів покращеного асортименту для продажу райактиву (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 237:155). Даний інформаційний фрагмент демонструє відсутність справедливості у підході партійного апарату при розподіленні продуктів.

Відповідно до Інструкції по організації хлібозаготівель в секторі одноосібників від 11 листопада 1932 р. було окреслено каральні заходи по відношенню до індивідуальних сільгосп працівників. Було передбачено до одноосібників, які мали виконати план, проте «ухилилися від виконання завдання» по хлібозаготівлі застосувати спеціальні заходи – конфіскацію хлібу відповідно до договорів контрактації. До одноосібників відносно яких встановлені факти продажу хлібу

по спекулятивним цінам мав бути застосований штраф в розмірі ринкової вартості незданого хлібу (Протоколи Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:53).

В Протоколі № 93 РНК та ЦК постановили, по причині зриву хлібозаготівлі та «злісного саботажу», організованого куркульськими та контрреволюційним елементами – занести на «чорну дошку» села: с. Вербівка, Павлоградського району, с. Гаврилівка, Межівського району – Дніпропетровської області, с. Лютенки, Гадяцького району, с. Камінні потоки, Кременчугського району – Харківської області, с. Святотроїцьке, Троїцького району та село Піски, Баштанського району – Одеської області. Було прийнято наступні заходи: 1. Заборона завоза продтоварів в села, повне припинення кооперативної та державної торгівлі в селах, вивоз наявних товарів з кооперативних та державних магазинів. Повне припинення кредитування населених пунктів (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:53). З огляду на даний інформаційний фрагмент прослідковується справжня блокада населених пунктів, які не виконували плани по заготівлі сільгосп продуктів – абсолютна паралізація торгівлі на невизначений строк та зупинка надання кредитів, по суті припинення торгівельних відносин із населеним пунктом, як із господарською одиницею.

Постановою Укрколгоспцентру було скореговано видачу хліба в закладах громадського харчування. В постанові зазначалося, що в той час як натуральні аванси на трудовні складали 200–400 грамів хліба, в закладах громадського харчування реалізовувалося 1 кілограм і більше хліба на 1 особу. Було вирішено припинити видачу хліба в закладах громадського харчування та перенаправити ресурси колгоспникам на видачу натурального авансу (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 237:13).

Керівниками Політбюро відмічалось вкрай незадовільне проведення осінньої оранки землі – зяблової оранки. Станом на 25 грудня 1932 року було виконано лише 38% від плану, в Одеській та Дніпропетровській області показники сягали 16,9%. Для вирішення даної проблеми було запропоновано перекидання 50–60% живої тяглової сили з кожного колгоспу та 100% тяглової сили одноосібних господарств. Направлялося також 100% тракторного парку для виконання поставлених завдань. Для стимулювання роботи було підвищено оплату трудовнів колгоспників, які були зайняті зябловою оранкою на 30–50% (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:30). Постановою Політбюро від 15 грудня 1932 року «Про понадпланові закупки хліба в колгоспах,

одноосібників» було вирішено на «добровільних началах» зібрати додаткові об'єми хліба. Були прийняті закупівельні ціни – за кожен 1 рубль проданих колгоспом або одноосібниками по державним закупівельним цінам продовольчих культур (пшениці, жита) надавалося право купити товари будь-якого асортименту на 3 рублі. На кожен 1 рубль проданих фуражних культур – товарів будь-якого асортименту на 1.5 рублі. Товари призначені для стимулювання робітників мали бути відвантажені в 3-денний строк на загальну суму 800 тис. рублів (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 238:119).

Фіксувалася незадовільний стан обліку та звітності в колгоспах, що на думку Політбюро було результатом недооцінки господарського значення даної справи. В той самий час низька якість обліку та звітності була результатом недостатньої кваліфікації кадрів зайнятих в галузі обліку. Для вирішення даної проблеми було забор'язано Наркомзем та ЦУНГО організувати протягом 1933 року короткотермінові курси для 20 000 бухгалтерів колгоспів по лінії Наркомзему та 15 000 бухгалтерів по лінії Союзоргобліку (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 281:12).

Відзначалася незадовільна робота в 4 квартали 1932 року вантажних перевезень залізницею України. В жовтні-листопаді – 87%, при наявності вагонного парку – 95–99%. Було вирішено в 3-денний строк перевірити роботу станцій на яких накопичилося найбільше завантажених вагонів з проведенням «енергійних заходів» для ліквідації простоїв. В 5-денний строк відрядити найбільш підготовлених робітників на найважливіші вузли для допомоги в роботі по ліквідації простоїв завантажених вагонів та ремонтним роботам (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 281:16). Для поліпшення матеріально-побутових умов студентства 25 січня 1933 року було запропоновано міськрадам виділити з фондів приміської смуги розташованої близько до учбових закладів ділянки землі, які б забезпечували розвиток господарства навчальних закладів Харкова, Києва, Одеси, Дніпропетровська. Було вирішено виділити землі до 1 березня 1933 року. Водночас було доручено створити при всіх студентських їдальнях відкормочні пункти, свинарники, кролятники (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 281:62).

Крім того з метою покращення обідів в студентських їдальнях було забор'язано Наркомстач забезпечити безперебійний 100% відпуск фондів для студентського громадського харчування. Покладено на директорів трестів персональну відповідальність за використання фондів

за призначенням, а Облпостач було забор'язано встановити щомісячні звіти трестів щодо фактичного використання фондів громадського харчування студентства (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 281:64). У зв'язку з налагодженням вільного продажу хлібу в містах України, було вирішено зменшити план нормованого постачання хліба по Україні з січня 1933 року на 12050 тон в порівнянні з груднем 1932 р., затвердивши хлібопостачання в розмірі 83700 тон. Також було вирішено знімати з централізованого постачання хлібу усіх сільських мешканців, в місяцях де проводилася комерційна торгівля хлібом та де налагоджена колгоспна торгівля хлібом (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 338:12).

Ситуація з постачанням суперфосфату до колгоспів та МТС залізницею була незадовільною. Як зазначалося, суперфосфат звалювали в кювети, відвантажували під відкрите небо. Для вирішення даної проблеми було залучено працівників ГПУ для перевірки усіх залізничних станцій на яких відвантажувався суперфосфат. В разі виявлення недбалого зберігання добрива усіх причетних мали арештувати та розпочати кримінальне провадження по статті – псування державної власності (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 338:39). Під час перевірки 114 колгоспів Чернігівської області в 56 колгоспах переважна більшість коней «зношена», хворіє на свербіж, вошивість. Більшість з 114 колгоспів не запасли необхідні норми корму, а в 20 колгоспах корм був відсутній абсолютно (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 338:86). Дана інформація свідчить про систематичну недбалість у роботі керівництва колгоспів, так як незадовільний фізичний стан тягової сили формувався протягом тривалого часу, років. Відсутність продуктів харчування для тягової сили призводила до повного знищення даного активу колгоспу.

В 1933 році в цілях забезпечення на майбутнє колгоспів кваліфікованими кадрами з рядів колгоспників та колгоспниць було прийнято рішення організувати в 1934 році набір в 10 000 осіб в вищі навчальні заклади та технікуми України, з них не менше 25% в сільськогосподарські навчальні заклади. З числа набраних 10 000 осіб вирішено розподілити абітурієнтів по спеціальностям: агроном-зерновик, агроном-буряківник та зоотехнік. Після закінчення навчання випускники мали повернутися в свої колгоспи та відбутися виробничу практику. Окрім того колгоспи за власний рахунок мали утримувати студентів, виплачуючи їм щомісячну стипендію у розмірі 30–40 рублів (Протоколи, Фонд 1, Опис 6, Спр. 338:142).

Таким чином на сторінках протоколів засідань Політбюро змальовувалась картина турботи за селянством та боротьби із причинами невиконання планів радянського керівництва. З огляду на частину із наведених в протоколах ситуацій може скластися хибне враження про адекватність комуністичної верхівки, інші моменти навпаки наштовхують читача на думку про відірваність від реальності очільників Політбюро. В будь якому випадку дані документи зображали потрібний компартії образ і не могли відобразити історичну правду. Дані інформаційні фрагменти наводяться з метою порівняння із свідченнями очевидців подій та усвідомлення рівня ілюзорності радянської офіційної документації.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження було проаналізовано діяльність Політбюро ЦК КП(б)У в 1932–33 рр. та зроблено наступні твердження:

Жорсткість політики хлібозаготівель: У 1931–1933 роках політика хлібозаготівель в Україні характеризувалася надмірною жорсткістю, що викликало значні проблеми на місцях. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалювало рішення, спрямовані на максимальне вилучення зерна у селян, часто без врахування реальних можливостей сільських господарств.

Вплив хлібозаготівель на селянське господарство: Економічна політика призвела до руйнування традиційного селянського господарства. Надмірні хлібозаготівлі, поєднані з репресивними захо-

дами проти селян, які не могли виконати завищені плани, спричинили масове знищення худоби та зниження продуктивності сільськогосподарського виробництва.

Соціально-економічні наслідки: Політика хлібозаготівель призвела до значного погіршення соціально-економічного становища населення. Відсутність продовольства спричинила Голодомор 1932–1933 років, що привів до масових смертей та демографічних втрат.

Роль Політбюро ЦК КП(б)У: Аналіз засідань Політбюро ЦК КП(б)У демонструє, що ухвалення рішень щодо хлібозаготівель базувалося на політичних та ідеологічних мотиваціях, а не на реалістичних оцінках стану сільського господарства. Політбюро, під тиском центрального керівництва СРСР, продовжувало наполягати на виконанні нереалістичних планів.

Опір та репресії: Спроби селян протистояти надмірним хлібозаготівлям зустрічали жорстокі репресії з боку держави. Використання репресивних заходів, включаючи арешти, депортації та фізичне насилля, стало звичним засобом для забезпечення виконання планів хлібозаготівель.

В цілому, політика хлібозаготівель у 1931–1933 роках, яка прослідковується з протоколів засідань Політбюро ЦК КП(б)У, була ключовим чинником, що призвів до трагічних наслідків для українського селянства та став центральним елементом в історії репресивної економічної політики радянської влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». – К.: Україна, 1991. – 432 с.
2. Марочко В. Голодомор 1932–33 рр. – Київ, 2007. – 64 с.
3. Веселова О. Голодомори 1930-х і 1940-х рр. в Україні: схожість і відмінність (укр.) // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2012. – № 21. – С. 188–194.
4. Васильєв В., Віола Л. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.). Вінниця : Логос, 1997. 536 с.
5. Верстюк В., Тилішак В., Юхновський І. Голодомор. Геноцид українського народу, 1932–1933. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2008. 25 с.
6. Івницький Н. Репресивная политика советской власти в деревне (1928–1933 гг.) ; РАН. Ин-т рос. истории ; Университет г. Торонто (Канада). Москва, 2000. 350 с.
7. Лозицький В.С. Політбюро ЦК Компартії України: Історія, особи, стосунки (1918–1991). К., 2005, с. 8.
8. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: Перше десятиріччя (1919–1928). К., 1996, с. 136.
9. Геллер М. Я. Машина та гвинтики. Історія формування радянської людини. Москва: МіК, 1994, с. 32.
10. Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Авт.-упор. Є. К. Бабич, В. В. Патока; авт. Вступ. Статті С. І. Білокінь. – К.: Смолоскип, 2007. – с. 67.
11. Leo Kuper, Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century, Yale University Press 1982, p. 45.
12. 12 Протоколи №61–62а, 63–71 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 235, 76 с.
13. Протоколи №№72–80а, 81 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 236, 284 с.
14. Протоколи №№ 82–91 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 237, 256 с.
15. Протоколи №№ 92–96а, 97 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 238, 267 с.
16. «Изменения паспортной системы носят принципиально важный характер». Как создавалась и развивалась паспортная система в стране. Источник. 1997. № 6. с. 104–105.
17. Протоколи №№ 98–104 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 281, 197 с.
18. Протоколи №№ 145, 146; 1–5 засідань Політбюро ЦК КП(б)У Фонд 1, Опис 6, Спр. 338, 175 с.

REFERENCES

1. Kulchytskyi S. (1991) Tsina velykoho perelomu [The price of the great fracture] Kyiv. 432 p. [in Ukrainian]
2. Marochko V. (2007) Holodomor 1932–33 rr. [Holodomor 1932–33] Kyiv. 64 p. [in Ukrainian]
3. Veselova O. (2012) Holodomory 1930-kh i 1940-kh rr. v Ukraini: skhozhist i vidmynnist [Holodomors of the 1930s and 1940s in Ukraine: similarities and differences] Kyiv. p. 188–194 [in Ukrainian]
4. Vasiliev V., Viola L. (1997) Kolektyvizatsiia i selianskyi opir na Ukraini (lystopad 1929–berezen 1930 rr.) [Collectivization and peasant resistance in Ukraine (November 1929–March 1930)] Vinnytsia. 536 p. [in Ukrainian]
5. Verstyuk V., Tylishchak V., Yukhnovskiy I. (2008). Holodomor. Henotsyd ukrainskoho narodu, 1932–1933 [Holodomor. Genocide of the Ukrainian people, 1932–1933]. Kyiv. 25 p. [in Ukrainian]
6. Ivnytskyi N. (2000) Repressyvnaia polityka sovetsoi vlasty v derevne (1928–1933 hh.) [Repressive policy of Soviet power in the countryside (1928–1933)] Moscow. 350 p. [in Russian]
7. Lozytsky V. (2005) Politbiuro TsK Kompartii Ukrainy: Istoriia, osoby, stosunky (1918–1991) [Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine: History, individuals, relationships (1918–1991)] Kyiv. p. 8 [in Ukrainian]
8. Kulchytsky S. (1996) Komunizm v Ukraini: Pershe desiatiyrichchia (1919–1928). [Communism in Ukraine: The First Decade (1919–1928)] Kyiv. p. 136 [in Ukrainian]
9. Heller M. (1994) Mashyna ta hvyntyky. Istoriia formuvannia radianskoi liudyny. [Machine and cogs. The history of the formation of the Soviet man] Moscow. p.32 [in Ukrainian]
10. Represii v Ukraini (1917–1990 rr.) (2007) [Repressions in Ukraine (1917–1990)]: Kyiv. p. 67 [in Ukrainian]
11. Kuper. L. (1982) Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century, New-Haven. p. 45.
12. Protokoly №№ 61-62a, 63-71 zasidan Politbiuro TsK KP(b)U [Protocols №. 61-62a, 63–71 of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U] Fund 1, Description 6, File 235, p. 76 [in Russian]
13. Protokoly №№ 72-80a, 81 zasidan Politbiuro TsK KP(b)U [Protocols № 72-80a, 81 of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U], p. 284 [in Russian]
14. Protokoly №№ 82-91 zasidan Politbiuro TsK KP(b)U [Protocols № 72-80a, 81 of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U] Fund 1, Description 6, File 236, p. 256 [in Russian]
15. Protokoly №№ 92-96a, 97 zasidan Politbiuro TsK KP(b)U Fond 1, Opys 6, Spr. 238, 267 s. [Protocols № 82-91 of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U] Fund 1, Description 6, File 237, p. 267 [in Russian]
16. «Yzmeneniya pasportnoi systemy nosiat pryntsyypalno vazhnyi kharakter» [“Changes to the passport system are fundamentally important.” How the passport system was created and developed in the country] 1997. № 6. p. 104–105 [in Russian]
17. Protokoly №№ 98-104 zasidan Politbiuro TsK KP(b) [Protocols № 98-104 of the meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U] Fund 1, Description 6, File 281, p. 197 [in Russian]
18. Protokoly №№ 145, 146; 1-5 zasidan Politbiuro TsK KP(b)U Fond 1, Opys 6, Spr. 338, 175 s. [Protocols №. 145, 146; 1-5 meetings of the Politburo of the Central Committee of the CP(b)U] Fund 1, Description 6, File 338, p. 175 [in Russian]